

SISU

PUBLIKATION 95:16

DOKUMENT – OKTOBER 1995

Kvinnor, män och teknologi

– Ett Askungekomplex

Klara Pihlajamäki

SVENSKA INSTITUTET FÖR SYSTEMUTVECKLING

SISU

Sammanfattning

Kvinnor och män visar olika verbala beteenden. De lyssnar på olika sätt i samma situationer och ger därmed också olika responser. Systemutveckling har inte uppmärksammat dessa skillnader. Olika sätt att kommunicera påverkar hur man ser på teknologin, i vilket syfte man vill använda den och hur man vill utveckla den.

Rapporten är en "biprodukt" av författarens tidigare studier i organisationer. Det centrala budskapet i rapporten är att, för att män och kvinnor skall kunna utveckla teknologin tillsammans, måste de först synkronisera sig kommunicatoriskt. Idag präglas kommunikation mellan könen fortfarande av stereotypiskt tänkande om vad som är manligt eller kvinnligt. Den "teknologiska klyftan" mellan könen är en avspeglning av den kommunicatoriska klyftan. Förhållandet mellan det manliga och det kvinnliga (som interna egenskaper) är komplementära, inte symmetriska

Som en röd tråd i rapporten löper "Askungekomplex". Det illustrerar dynamiken och konsekvenserna av ett komplementärt, men stereotypiskt kommunikationsbeteende. Sådant beteende hindrar balanserad systemutveckling. Kommunikation baserad på strategier i Askungekomplex är ett hinder för effektiv användning av teknologin. För att kunna integrera det manliga och det kvinnliga måste man genom skåda det stereotypiska, annars upprepas samma misstag gång på gång.

Askungekomplexet är ett uttryck för, ett resultat av dualistiskt tänkande. I detta komplex är dubbla budskap vanliga. Dubbelbindningar i det stereotypiska tänkandet gäller framför allt kvinnor.

Å ena sidan sägs teknologin "rädda" kvinnorna från rutinjobb till mera kreativa och utmanande uppgifter. Å andra sidan vill man "skydda" kvinnorna mot teknologin, skapad av männen.

Rapporten är avsedd att användas som ett diskussionsunderlag och som inspiration till fortsatta studier. Den innehåller några förslag till åtgärder. Att försöka locka kvinnor till den teknologiska världen med hjälp av stereotypiska argument om "kvinnligt" är inte att rekommendera. Det ger ingen eller en kortvarig utdelning.

Några förslag till åtgärder är bl a:

- bygg upp en konsekvent motstrategi mot Askungekomplex i organisationer
- utveckla lyssnandet (receptiv kommunikation)
- belöna integrerade systemlösningar
- ge utbildning i det kvinnliga språket

Innehåll	Sida
Inledning	3
Askungekomplex	4
Forskning och attityder	6
<i>Askunge attityder</i>	6
<i>Strategiska argument i Askungekomplex</i>	7
<i>Prinsen som låter sig väntas</i>	7
Några forskningsresultat	9
<i>Studie 1</i>	9
<i>Studie 2</i>	10
<i>Sekreterare och teknologi</i>	13
Olika kommunikationsmönster	14
<i>Grundläggande skillnader</i>	14
<i>Olika verbala beteenden</i>	15
<i>Lyssnandet</i>	16
Askungekomplex igen	17
<i>Strategiska mönster</i>	17
<i>Det stereotypiska tänkandet</i>	18
Det dualistiska tänkandet	19
<i>Dualism mellan producent och konsument</i>	20
<i>Dualism mellan det privata och det offentliga</i>	20
<i>Dualism mellan det analoga och det digitala</i>	21
Utvecklingen	22
<i>Kvinnlig kommunikation blir accepterad</i>	22
<i>Rollerna blir ombytta</i>	22
Förslag till åtgärder	23
Referenser	25
Litteratur	26

Inledning

Syftet med rapporten är att inspirera debatt och fortsatta studier om det kvinnliga och det manliga i systemutveckling. Rapporten är en biprodukt från mina tidigare studier, som aktualiserades utifrån andra frågeställningar än innehållet i denna rapport ger uttryck för. Rapporten är inte uppbyggd på vissa, specifika forskningsfrågor utan är en sammanställning av några forskningsresultat baserad på en begränsad litteraturgenomgång. Litteratur om kvinnor och teknologi har ökat i synnerhet mot slutet av 1980-talet. Det finns mycket mera att utforska i litteraturen om kvinnor och teknologi än innehållet i denna rapport antyder.

Det finns fortfarande många myter och stereotypiska föreställningar om män och kvinnor. Dessa är inte utan verkan på hur man ser på teknologin och kön. T ex nätverk tillskrivas ofta feminina egenskaper som t ex gränslöshet, icke-hierarki, icke linjaritet, o s v. Ett syfte bakom kan vara att man vill locka kvinnor till den mansdominerande teknologin. Denna rapport diskuterar varför detta är svårt och vad är det som försvårar män och kvinnor att arbeta tillsammans m a p teknologin.

En central tes i denna rapport är att förhållandet till teknologin och därmed dess utnyttjande är en avspeglning av hur vi kommunicerar med varandra överhuvudtaget. Kvinnor och män har olika sätt att kommunicera. Många forskare och författare anser att dessa olika sätt är socialt/ stereotypiskt betingade.

Det kvinnliga och manliga associeras ofta stereotypiskt med yttre beteende och yttre egenskaper som avspeglas i och förstärks av bl a reklam. Den fysiskt, "yttre" kvinnan kan tänka på ett manligt sätt och den fysiskt, "yttre" mannen kan ha ett kvinnligt tänkande. Jag anser att det kvinnliga och det manliga är i grund och botten inre egenskaper och måste således synkroniseras internt. De är mera frågan om identitet är kön.

Kvinnor och män som inte förstår varandra har lärt sig att relatera sig endast till en aspekt av sig själva. De saknar inre integrering av sina komplementära polariteter. Brist på inre integration leder ofta till yttre projiceringar. Man ser i omgivningen vad som saknas hos en själv eller man ser sina egna fel och möjligheter i andra. Detta gäller även perceptioner om teknologin. Definitionsmässigt är en "hel" människa internt integrerad och behöver inte kompensera sina inre brister med yttre medel. En sådan människa kan inte lätt manipuleras utifrån. Det är svårt för en kvinna att manipulera en integrerad man, och tvärtom.

Kvinnor och män kompletterar varandra. Den centrala tanken i rapporten är att den teknologiska utvecklingen skulle gynnas av en kommunikatorisk integration mellan det manliga och det kvinnliga.

Askungekomplex

Jag menar att i dagens teknologiskt turbulenta värld uppstår syndrom som liknar Askungekomplex, både hos män och kvinnor. Eller närmare sagt i relationen mellan män och kvinnor vis a vis teknologin.

Dowling (1982) skriver att Askungekomplex uppstår när man hamnar mellan det gamla och det nya men kan inte längre falla tillbaka på det gamla. När Grottmannen och Prinsen inte längre finns, vet Askungen inte vart hon skall ta vägen. Då ingen längre tar ansvaret över henne känner hon sig rädd och besviken. Trots detta söker hon vägledning från det gamla.

Typiskt för omständigheterna som främjar detta komplex är:

- man är intensivt involverad (befinner sig i ett, ofta känslomässigt eller ekonomiskt beroende förhållande)
- det existerar - ofta implicit - ett straff eller ett hot om sådant, om man inte "hänger med" i spelet (man uppfattar att straffet eller hotet existerar)
- "man får skylla på sig själv" om man inte lyckas i spelet
- man vill göra "rätt" men gör ändå "fel" oavsett hur man gör, dvs det finns dubbelbindningar (och dubbla budskap)
- man kommunicerar inte om kommunikation (det är tabu)

Askungekomplex, enligt Dowling, betyder en sammansättning av attityder och tankar som håller en i en psykologisk och personlig beroende ställning, i en sorts "dimma" som hindrar en att använda sin kapacitet och kreativitet fullt ut. Det existerar ett (omedvetet) gap mellan den perceptuella och den aktuella verkligheten. Ett sådant gap bäddar för mylogier, utopier och stereotypiskt tänkande. Ju större gap desto mera förvandlas kommunikation till manipulation i stället för ömsesidig utveckling och delaktighet. Ökad medvetenhet om relationerna minskar gapet mellan myt och verklighet.

I Askungekomplex är opponenter inte människan utan strategin. För att bli av med detta komplex måste man först inse själva strategin och sedan behärska dess taktiska manövreringar för att kunna gå förbi dem. Kommunikatoriskt är detta en svår och förvirrande situation att hantera.

Askungekomplexet beskriver en inre kommunikatorisk konflikt mellan att vilja vara fri och bunden samtidigt. Det avspeglar konflikten mellan förändring och stabilitet. Människan med Askungekomplex hamnar i ett ingenmansland där hon pendlar mellan polariteter utan att lyckas integrera situationen känslomässigt.

Det bygger på idén att människan inte kan bära sin frihet, att hon inte är kapabel att leva ut sin egen kreativitet, att hennes värld måste tolkas för henne utifrån, att hon skall anpassa sig i stället för att skapa själv. När förändringarna är svåra och smärtsamma vill man inte ta ansvaret över dem själv utan lämnar initiativet till, t ex, teknologin som styrs "utifrån".

Man tar det för givet att maskinen skall "tala om" hur man skall relatera till varandra som människor. På så sätt kan man slippa ansvaret för resultatet. I realiteten är det användaren som till sist bär ansvaret för resultatet. Enligt spelreglerna i Askungekomplexet, får man "skylla på sig själv" om det inte blir som förväntat.

Med hjälp av barnlek illustrerar Wilden (1987:85) hur strategin i Askungekomplexet fungerar :

Några småpojkar (3-4 stycken) sitter runt ett bord. Snart börjar en av pojkarna beställa bröd, ägg och kaffe från en flicka som arbetar i köket. Hon springer fram och tillbaka mellan spisen och bordet, kokar och serverar. Så småningom börjar även de andra pojkarna ropa efter det ena och det andra i en accelererande takt. Flickan ökar farten på sin service i försök att uppfylla alla inkommande önskemål. Till slut blir hon utmattad och tar kontroll över situationen genom att säga: "kaffet är slut". Det faller inte i henne att själv sätta sig ner vid bordet och börja ropa efter service.

Pojkarna kommunicerar flickans relation till sig själva men flickan kommunicerar inte sin relation till pojkarna. Hennes Kooperation underhåller strategin i spelet och när utmattningen kommer konfronterar hon inte situationen relationsmässigt utan skyller på omständigheter ("kaffet är slut"). Hennes position blir därmed oförändrad och spelet kan fortsätta senare, men kanske i andra former. Bättre teknologi (t ex i form av en modern kaffekokare) skulle inte ändra själva relationen.

"Kaffet är slut" och "Du får skylla på Dig själv" är varandra kompletterande och förstärkande repliker inom samma kommunikationsstrategi. I båda repliker lägger man ansvaret utanför sig själv på ett sådant sätt att strategin inte avslöjas varken för en själv eller för motaktören. Aktörerna har hamnat i en sorts dubbelbindning där de har svårt att se sina egna bidrag till spelet.

Askungekomplex är ofta förknippad med dubbelbindning och dubbla budskap, som skapar en ond cirkel i relationen. Dubbla budskap förekommer på olika sätt. De kommunikatoriska problemen i sammanhanget diagnosticeras ofta som "missförstånd". Det är dock inte frågan om missförstånd utan om ett mönster som båda (omedvetet) förstärker så att relationen blir en självuppfyllande profetia.

Wilden (1987:85) exemplifierar relationen genom en jämförelse med förhållandet mellan slav och slavägare: "no one respects a slave, and the more slavishly a slave tries to please, the more contemptuous the master becomes." Ju bättre slaven blir som slav, desto mera nerverderas hans/hennes insatser.

Fromm (1977) påpekar att underkastelse är ett tecken på auktoritär karaktär men med "motsatt tecken". Människan med detta tecken skyller på omständigheterna eller sig själv men kommunicerar inte sin egen relation eller sitt eget bidrag till omständigheterna. Underkastelse gäller inte bara underkastelse till personer, utan till strategin, ideologin, myten, o s v.

Dowling bygger sitt resonemang på kvinnornas Askungekomplex. Men komplexet gäller inte enbart kvinnor. Man kan iaktta liknande beteende t ex i ett militärt sammanhang. I vissa religiösa eller semi-religiösa sekter förekommer samma typ av relationer. Ledarna bedömer medlemmarnas andliga status. Till den grad medlemmarna accepterar detta blir de offer för spelet och "får skylla på sig själva" sedan.

Askungekomplex illustrerar också strategier i förhållandet mellan kvinnor och teknologi. Den illustrerar praktiska svårigheter att integrera kvinnligt och manligt tänkande m a p det teknologiska systemet. Det illustrerar svårigheten att komma ut ur de stereotypiska beteende- och kommunikationsmönster som kvinnor och män är involverade i, och som i grund och botten bygger på dualistiskt tänkande. Även forskning präglas av Askungekomplexet.

Forskning och attityder

a) Askunge attityder

Gutek och Larwood (1) har analyserat forskningen om teknologi och kvinnor. De menar att forskning angående kvinnor och teknologi har fokuserats helt på andra frågor än forskning i allmänhet angående teknologi och organisation. De menar att informationsteknologi betraktas i allmänhet som ett verktyg att öka produktivitet och studierna kretsar omkring temat: "hur kan teknologin användas så att organisationens effektivitet och produktivitet ökar?" Eller man frågar vilka organisatoriska förändringar är nödvändiga för att öka den teknologiska effektiviteten.

Frågorna blir annorlunda när man tar in det kvinnliga perspektivet. De flesta forskningsprojekt, enligt Gutek och Larwood, angående kvinnor och teknologi handlar om deltagande och teknologins effekter. Man ställer frågor som "är kvinnorna involverade i teknologin?", "Hur påverkar teknologin kvinnorna och deras arbete?" etc. Forskare har konsekvent inte ställt vissa frågor som t ex: "hur mycket mera eller mindre ökar datorisering av kvinnornas arbete företagets produktivitet och effektivitet jämfört med datorisering av männens arbete?" Man har inte heller forskat mycket om kvinnornas användning av teknologi på mansdominerade arbetsplatser. Forskningen om kvinnor och teknologi har i stället tagit en sorts "vakthund" attityd gentemot teknologin.

Detta har hindrat t ex jämförelser mellan män och kvinnor m a p organisatorisk effektivitet och teknologianvändning, förklarar Gutek och Larwood. Forskningen utgår från Askungekomplexet. Dess strategier kommer fram i argumentationen.

b) Strategiska argument i Askungekomplex

Ett argument i sammanhanget har varit att kvinnorna är mindre intresserade av teknologin. Turkley (1984) avvisar detta och påstår att problemet ligger i att teknologi hanteras och undervisas enbart på ett manligt sätt. Enligt henne har kvinnorna en mera artistisk inställning till teknologin. Kvinnorna vill experimentera och "förhandla" med maskinen, medan männen vill planera. Männens ingenjörstil är främmande för kvinnorna. Turkley menar att män använder "hårdvara"-ansats medan kvinnorna prioriterar "mjukvara"-ansats med teknologin.

Ett annat argument är att kvinnor inte har samma teknologisk kompetens som män har. Henwood (2) avvisar i sin tur detta argument och säger att kompetens ofta är en ideologisk kategori som associeras med viss typ av arbete och position. Sociopolitiska färdigheter glöms ofta bort och man talar endast om tekniska färdigheter när det gäller kompetens. Hon skriver att tack vare teknologin har kvinnors och mäns arbete blivit mera lika, men detta har inte hindrat människorna från att skapa nya distinktioner mellan kvinnliga och manliga arbeten. Det har inte hindrat från att kompetensförklara det ena arbetet och samtidigt okompetensförklara det andra arbetet, oavsett hur lika dessa arbeten är objektivt sett. Könsdifferentiering på arbetsplatser är inte en fråga om identiska jobb, sammanfattar Henwood.

Teknologin betraktas som rationell medan kvinnorna uppfattas som emotionella (icke-rationella). Det rationella värderas högre än det emotionella. Men Collins (3) menar att emotioner är av större betydelse för organisatoriskt beteende än den kognitiva informationsprocessen. Det är ekonomiskt mera effektivt och värdefullt att veta den andras emotionella status än att ge ut exakt information, påpekar Collins. Barfool och Strickland (4) tror att den psykologiska distansen i telekommunikationer tillåter mera emotionella uttryck (i synnerhet negativa sådana). Man kan då fråga sig om den emotionella kommunikationskompetensen kommer att få större betydelse när teleförbindingarna ökar.

Kvinnorna anses ha det svårt att styra sina känslor. Men Scherer, Wallnott och Summerfield (1986) som har studerat emotionella skillnader mellan länder skriver att emotionella reaktionsmönster mellan könen är så gott som identiska. Den emotionella kommunikationen är en avspeglning av stereotypiska förväntningar mellan könen, enligt dem.

c) Prinsen som låter sig väntas

Teknologin påstås leda till förbättring av kvinnornas villkor på arbetsmarknaden. När rutinjobben försvinner skulle kvinnorna få tid över till mera kreativa uppgifter. Teknologin, den nya Grottmannen, skulle till slut "rädda" kvinnorna.

Enligt Armistad (5) har ny teknologi hittills knappast visat några tecken på att bryta ned hierarkin i organisationer eller att ändra kvinnornas situation på arbetsmarknaden. Den har inte heller gjort kvinnornas jobb mera kreativa eller yrkesmässigt mera utvecklande, anser Armistad. Wilson (6) är inte heller optimistisk utan ser att den nya teknologin blir i stället ett hinder för kvinnor i deras karriär då den teknologiska träningen för deras del begränsas till att gälla de operativa frågorna.

Jämfört med män, enligt Gutek och Larwood, tillbringar kvinnorna mera timmar under arbetsdagen vid terminalen, men använder teknologin mindre för att kommunicera med andra. Användning av datorn har blivit ett rutinjobb för kvinnornas del, konstaterar dessa författare. De skriver också att kvinnor rapporterar oftare än män att deras inläring av datasystemet har inte varit frivillig. Men de "spelar med" då straffet för att inte göra så uppfattas lägre än att "gå sin egen väg".

Zimmerman (1981) avvisar tanken att teknologi i sig skulle skapa jämlikhet mellan könen. Receptivitet, interaktivitet, icke-linjaritet, simultanitet och flerkansalsystem är stereotypiskt mera kvinnliga, förklarar Zimmerman. Men då problemet ligger i själva de stereotypiska könsrollerna är det osannolikt att det kvinnliga perspektivet kommer att bli representativt i den teknologiska världen. Teknologin i sig är inte problemet utan det stereotypiska tänkandet, påpekar Zimmerman. Då organisationerna fortsätter att vara hierarkiska kommer endast få kvinnor att få en position där de kan påverka teknologins utveckling. Zimmerman hävdar att teknologi kan förbättra kvinnors liv först när kvinnorna har att säga över dess utveckling. Kvinnor bär ansvaret för resultaten utan befogenheter, män har befogenheter att bygga upp system men inte ansvaret för användning och resultaten. Enkelt uttryckt den ena bär ansvar utan makt, den andra bär makt utan ansvar.

Kvinnor och telefon är ett område som har studerats en hel del. Dessa studier ger en bild av hur kvinnor och teknologi i allmänhet relateras till varandra.

I början av telefonens historia såg man telefonen som en möjlighet till att bli av med hierarkin i organisationerna. Så blev det inte. Kvinno- och tjänstefolket skulle först svara på telefonen. I organisationer har telefonpassning blivit kvinnornas jobb. Även idag dominerar kvinnoröster telefonlinjerna då det oftast är kvinnor som svarar på telefon både hemma och på jobbet. Kvinnor sköter ofta telefonbokningar, arrangerar olika slags besök via telefon, håller kontakten med vänner och bekanta. Kvinnor sitter som telefonister.

I början, när telefon introducerades, existerade det restriktioner för kvinnornas telefonanvändning. Kvinnor skulle, t ex, inte ringa privat till en man. En "riktig" kvinna skulle vänta på mannens samtal. Som en telefonist kunde dock kvinnan förmedla mellan män då den kvinnliga rösten ansågs ha en

"the dulcet effect upon the masculine mind, subduing irritation and suggesting gentleness of speech and demeanour, thereby avoiding unnecessary friction" (7)

Telefonisten kunde lungna ner aggressiva män och bädda för ett trevligare samtal för den som skulle ta emot samtalet.

Under 1920-talet när kvinnor rekryterades som telefonister, ansågs deras röst som icke-passande för radio. En skillnad mellan dessa två medier är att telefon används för interpersonell kommunikation och radio för masskommunikation. Kvinnor skulle tala i församlingen men inte privat.

Det verkar som att "man måste kyssa en gräsligt många grodor innan man hittar en prins" (källan okänd).

Några forskningsresultat

I samband med mina tidigare studier har jag samlat data om kvinnors kontra mäns uppfattningar när det gäller organisation, kommunikation och teknologi. Förhållandet mellan män och kvinnor har inte varit studiernas huvudsyfte. Data som presenteras här är en "biprodukt" från andra frågeställningar och kan därför inte generaliseras. Det kan dock tjäna som underlag för diskussioner eller fortsatta studier.

Utifrån den teorin som dessa studier bygger på kan man anta att hur män och kvinnor uppfattar sin organisation och kommunicerar påverkar deras uppfattningar om och engagemang i teknologin.

a) Studie 1

I min tidigare fallstudie (1991) i två olika organisationer (A och B) fann jag en hel del skillnader mellan män och kvinnor m a p medieanvändning och attityder till medier. Männerna, t ex hade ökat sin medieanvändning över laget medan kvinnorna uppfattade oftare status quo i sin medieanvändning. Jämförelsen gjordes mellan dagsläget och ca fem år sedan.

Kvinnorna ansåg oftare att vissa medier (papper och möten) användes felaktigt medan männen tyckte att de användes oeffektivt. Männerna ville oftare ändra innehållet i medierna medan kvinnorna ville ändra användningen av medierna kvalitativt. Kvinnorna ville också oftare ändra formen än innehållet i kommunikationen. I B (skoladministration) fick nästan två gånger så många kvinnor som män sin information via "djungeltelegrafan". Kvinnorna upplevde också oftare att det var ett stort problem att "hitta relevant information".

Kvinnorna upplevde oftare än män att organisationen (B) saknade humor, lyssnandet var dåligt, förtroendet var inte det bästa. Männerna angav oftare att deras förslag beaktades i organisationen. Kvinnorna ansåg oftare att

organisationens mål var oklara. Kvinnorna ansåg också oftare att de belönades med positiv återföring medan männen ansåg att de belönades med högre lön och andra materiella förmåner. Olika belöningsystem för män och kvinnor skapar sannolikt olika attityder och uppfattningar även m a p teknologin.

I denna studie upplevde kvinnorna mera jämlikhet i den så kallade akustiska kommunikationsstrukturen jämfört med den visuella strukturen. Detta var så trots att de formella positionerna var lika i båda strukturer (som sammanföll med två olika divisioner inom en större organisation). Kortfattat innebär den visuella strukturen, objektivitet, individualism, sekventiell (linjär) tidsuppfattning, logiska strukturer, kvantitativa analyser, o s v. Den akustiska strukturen innebär icke- hierarkiskt tänkande, teamarbete, kvalitativa beskrivningar, mindre specialisering, analogiska relationer, o s v. Den akustiska strukturen jämförs oftare med högra hjärnhalva funktioner medan den visuella strukturen associeras med vänstra hjärnhalva funktioner. Den visuella strukturen jämförs också med ögats sätt att fungera medan den akustiska strukturen jämförs med örats sätt att fungera.

Antalet kvinnor var ungefär lika stort i båda strukturer. En slutsats kunde vara att antalet kvinnor gör inte strukturen utan vidare mera akustisk. I den visuella strukturen blir kvinnorna inte "hörda" oavsett antalet.

McLuhan (1966) förklarar att kvinnan har en marginal position i den visuella strukturen. Hon förväntas att "passa in i en nisch som inte är hennes storlek". I en sådan nisch uppfattas kvinnor som teknologiska förlängningar av män, deras "Narcissus-image" eller projektion utåt, förklarar McLuhan på sitt, ofta provokativa, sätt. Det finns en annan teori (Berndt 1988) som säger att kvinnan egentligen blir alltid hörd först pga av hennes högre toner (höga frekvenser hörs alltid först). För att mannen skall också bli hörd måste kvinnan skjutas till bakgrunden och bli tyst. Det patriarkaliska samhället är således byggt på mannens behov att bli hörd, enligt denna teori.

b) Studie 2

I en annan studie (1992) intervjuade jag ett antal informatörer och administratörer i olika organisationer om deras externa kommunikationer. Skillnaden mellan män och kvinnor var inte heller i denna studie något explicit eller planerat tema som konsekvent togs upp under intervjuerna.

I detta sammanhang bör nämnas att information kan ha påverkats av intervjuarebias. Det är sannolikt lättare för kvinnor att ta upp s k "kvinnofrågor" men en kvinnlig intervjuare. Männen håller eventuellt tillbaka sina synpunkter för att inte uppfattas negativt av intervjuaren.

Då båda dessa funktionärer fick ett frågeformulär att fylla i underlättades jämförelserna mellan svaren. Totalt 13 kvinnor och 19 män lämnade in det ifyllda frågeformuläret. Av dessa 13 kvinnor var 6 administratörer och 9 informatörer. Av de 19 männen var 9 administratörer och 10 informatörer.

Det visade sig bl a att flera män än kvinnor i dessa organisationer arbetade på regional nivå medan kvinnorna arbetare oftare på den lokala nivån. Men ungefär hälften av både män och kvinnor arbetade på risknivå. Några fler män arbetade internationellt.

Jag jämförde 102 slumpmässigt valda svarsalternativ från kvinnor och män med hur administratören och informatören hade svarat. I 69 av dessa svarsalternativ liknade kvinnornas svar mera informatörens svar och männens svar mera administratörens svar. Slutsatsen skulle vara att informatörsyrket är mera "kvinnligt" medan administratörsyrket är mera "manligt". Jämförelsen mellan svaren ger dock ingen information om styrkan i dessa relationer, endast en grov uppskattning om inriktningen.

Mest likheter visade dessa relationer när det gällde sådana aktiviteter som att samordna, förmedla och förhandla. M a p dessa aktiviteter sammanfaller informatören oftare med "kvinnan" och administratören oftare med "mannen".

Kvinnorna arbetade oftare med informationssökning, i synnerhet de kvinnliga administratörerna sökte ofta information. De manliga administratörerna arbetade oftast med "samordning av information" och "förhandlingar". Med andra ord, kvinnor "söker" och män "samordnar". Det bör påpekas att de manliga administratörerna sökte oftare information än de manliga informatörerna.

Enligt svaren var männens externa kontakter oftare formella, djupa, interaktiva, långvariga och - rutinmässiga (!). Kvinnorna karakteriserade sina kontakter oftare som korta, informella, kreativa och -ytliga (!). Männen prioriterade oftare den analytiska förmågan i interorganisatorisk kommunikation. Kvinnorna gav oftare prioritet till teknik och emotionell mogenhet.

Männen upplevde oftare att extern kommunikation hade blivit mera komplicerad och att antalet sammanträden hade ökat. Kvinnorna tyckte oftast tvärtom; extern kommunikation hade blivit enklare eller att ingen skillnad märktes jämfört med 5-10 år tillbaka. Av svaren att bedöma hade kvinnorna ökat mera antalet personliga kontakter utåt.

Kvinnorna upplevde oftare tid, informationsöverskott och byråkrati som större problem i interorganisatorisk kommunikation. Även teknisk samordning av information nämnde kvinnorna oftare som ett problem. Männen, däremot, nämnde oftare attityderna som ett problem.

Männen ville minska antalet möten, medan kvinnorna ville öka dem. Männen ville minska telefonanvändning, medan kvinnorna ville öka den. I likhet med den tidigare studien, även i denna studie ansåg kvinnorna oftare än män att deras teknologianvändning inte hade förändrats nämnvärt. Männen däremot ansåg att de hade ökat sin teknologianvändning över laget.

Kvinnor och män upplevde sina egna organisationer nästan på ett diametralt motsatt sätt. Kvinnor ansåg att deras organisationer var produktionsorienterade, medan männen svarade oftare att deras organisation var människoorienterad. Betydligt flera kvinnor ansåg också att deras organisation var formell. Männen svarade oftare att deras organisation var både informell och formell.

Nästan alla respondenter som jag tog upp ämnet med, ansåg att det finns kommunikatoriska skillnader mellan män och kvinnor och att båda könen får olika budskap utifrån organisationen. De flesta ansåg dock samtidigt att balansen mellan det kvinnliga och manliga sättet att kommunicera är idealet. Kommunikationen blir i längden okonstruktiv om det ena eller det andra sättet dominerar länge. Följande citat från både män och kvinnor illustrerar uppfattningar om skillnader mellan män och kvinnor:

Om män:

"Männen är bra på detaljer. Kvinnor är bra på helheter."

"Männen är omständiga...De upprepar hela tiden vad andra har sagt och hänvisar kontinuerligt till varandra."

"Männen är känslomässiga, men kan inte hantera sina känslor.."

"Männen sysslar med direktiv, kvinnor med dialog.."

"Männen skulle behöva bygga upp reaktioner och kliva ner från sin prestige"

Om kvinnor:

"Kvinnor är jobbiga. De lägger märke till orden och säger inte vad de tycker. De spelar mera och utgår ifrån att man skall förstå ändå..."

"Kvinnligt koteri är destruktivt"

"Kvinnorna måste tillägna sig förmågan att sammanfatta sig kort och klart samt att tala långsamt"

"Kvinnor är tjurigare än karlar"

"Kvinnor går rakt på. .är snabbare... och har flera alternativ."

"Kvinnorna är sakligare och mera konkreta"

Det verkar som att kvinnorna trots allt får anpassa sig oftare till den manliga diskursen. En kvinnlig direktör i en organisation berättade att hon medvetet hade lärt sig männens språk för att komma vidare. En annan kvinna i ledande position i en annan organisation berättade att hon utnyttjade en manlig kollega som förstod vad hon menade som en tolk i sin kommunikation med de andra männen. Ytterligare en kvinnlig direktör berättade att hennes manliga kollegor uppfattade henne som "svag" då hon inte ville använda sin sekreterare som en buffert mot besökare utan ordnade en dörr som ledde direkt till henne själv.

En manlig informatör ansåg att kvinnorna inte kan arbeta effektivt som informatörer i en mansdominerad verksamhet. Kvinnor får i allmänhet helt andra frågor utifrån och männen reagerar på en kvinnlig röst i telefonen på ett annat sätt än på en manlig röst, enligt honom. Vi diskuterade inte om det motsatta gäller, dvs en manlig informatör är oeffektiv i en kvinnlig verksamhet.

c) Sekreterare och teknologi

I organisationer får ofta sekreteraren ansvaret för underhåll och inläring av ny teknologi. Det har skrivits en hel del om sekreteraren och teknologin. Bevan (8) delar upp litteraturen om sekreteraren och teknologi i tre kategorier;

- 1) management litteratur
- 2) socioteknisk litteratur
- 3) humanistisk litteratur

Management litteraturen utgår ifrån att teknologin leder till att sekreteraren får mindre arbetsuppgifter och att hennes roll därmed utvidgas till mera varierande uppgifter.

Den sociotekniska litteraturen är fokuserad på teknologi versus arbetsutformning m a p kvalitén i arbetslivet. Varken denna litteratur, eller föregående, tar upp vad sekreteraren själv vill med teknologin. Den humanistiska litteraturen har en mindre optimistisk syn på teknologins möjligheter m a p sekreterarens roll.

Bevan påpekar att teknologin har inte eliminerat "kontorsfru" syndromet. Sekreteraren använder inte heller teknologins potential till sin egen fördel. Teknologin ger potentiellt mera tid men denna tid uppfylls inte med, för sekreteraren, meningsfulla uppgifter. Bevan påpekar att sekreterarna själva är mindre ambitiösa; de accepterar brister i mansdominans och service krav så länge de blir kollegialt behandlade i stället för att betraktas enbart som status symboler för sina chefer.

Enligt Bevan har sekreterarens arbetsutvidgning horisontellt betytt flera varierande uppgifter, men de har inte ökat kvalitén eller utmaningen i själva arbetet. Bevan menar att fokus borde vara i stället på vertikal arbetsutvidgning, dvs på ökat ansvar och flera utmaningar. Horisontell arbetsutvidgning betyder ofta att sekreteraren tar på sig flera rutinjobb under täckmantel "delegering". Den existerande hierarkiska strukturen i organisationerna hindrar sekreterarens arbetsutvidgning. Den sociala strukturen, inte teknologin, är ett hinder för sekreterarens yrkesutveckling, konstaterar Bevan.

Farrell (1977:61) illustrerar Askungekomplex i sekreterare/chef relationen på följande sätt:

"The corporate man sometimes emerges as much less heroic to the one person in a real position to know - his secretary - on whom he often becomes markedly dependent. He may rely on her completely. She talks to people he doesn't want to see. She fields for him when his superiors are pressing him to a decision he'd rather avoid making. She buys his wife's birthday and wedding anniversary gift for him. In extreme cases she presses his clothes in the office and makes sure that his tie is on straight..."

Beskrivningen kan verka överdriven men min egen studie (studie nr 2 ovan) som innebar ett antal intervjuer med sekreterare intygade mig om att beskrivningen är inte överklig. Sekreterarna ger fortfarande personlig service som inte har med arbetet att göra. De känner sig fortfarande som statusprylar, fastän en hel del förändringar har ägt rum mellan generationer. Vilken sorts maskin kan rädda både chefen och sekreteraren från detta Askungekomplex?

Ifråga om ny teknologi betalar ofta cheferna sekreterarens utbildning i dess användning. I mina egna intervjuer (1992) förklarade cheferna att detta gör de för att spara sin egen tid. Det tar för mycket "onödig tid" att lära sig hantera nya apparater. Sekreterarna kände ofta att teknologin tvingades på dem, men ansåg inte att utbildningen i sig var bortkastad tid. Skall de återigen ta över maskinskötsel? McLuhan (1964:266) skriver provokativt att skrivmaskin gjorde kvinnorna till kontorsspecialister och telefon gav dem en "call-girl" status och en "sorts kombinerad bikt och klagomur roll gentemot den omogna direktören." McLuhan beskriver telefon och skrivmaskin som de "mest oidentiska tvillingar som har övertagit den teknologiska förföringen (revamping) av kvinnorna". Gäller denna "förföring" även idag och, i så fall, i vilken form?

Teknologi kan ha förstärkt de underliggande kommunikationsmönstren i stället för att bidra till deras transformation.

Olika kommunikationsmönster

Grundläggande skillnader

Enligt Montagu(1971) och Bostrom (1990) finns det skillnader mellan hur män och kvinnor utnyttjar sina sinnen och två hjärnhalvor:

** kvinnor hör bättre medan männen ser bättre och därmed klarar sig kvinnor bättre i uppgifter som har med hörsel att göra och männen med uppgifter som har med synen att göra (kvinnor kan bättre lokalisera ljudet, männen kan orientera sig bättre geografiskt)*

** kvinnor är bättre i verbala färdigheter och männen är bättre i visuella/ spatiella färdigheter. Detta förklaras med att kvinnorna kan bättre integrera de båda hjärnhalvorna. Detta leder till bättre verbala och intuitiva färdigheter. Männen hjärnhalvor är inte lika integrerade vilket gör att informationen roterar i högra hjärnhalvan som är relativt sett större. Detta leder till att männen får bättre spatiella och fysiska färdigheter (Wonder och Donevan 1984)*

** kvinnor kan lättare utföra samtidigt kognitivt likartade uppgifter medan männen har det lättare att separera kognitivt olikartade uppgifter när de utförs samtidigt*

Dessa skillnader talar för komplementariteten, inte för symmetrin. I symmetriska relationer konkurrerar man om samma nisch, dvs deltagarna är "lika", medan i komplementära relationer är man varandras förutsättning, dvs definierar varandras existens.

Olika verbala beteenden

Hur män och kvinnor förhåller sig till och använder teknologin hänger ihop hur de kommunicerar. För att kunna integrera det manliga och det kvinnliga i systemutvecklingen måste man se genom det stereotypiska och förstå bättre det komplementära mellan det kvinnliga och det manliga. Denna komplementaritet kan åstadkomma positiva synergieffekter för den teknologiska utvecklingen. De olika kommunikatoriska beteenden som kvinnor och män visar är inte enbart beroende av de grundläggande skillnaderna som redovisades ovan utan, anser jag, framför allt av det stereotypiska tänkandet om vad som är kvinnligt och manligt.

Litteratur om kvinnlig och manlig kommunikation är numera ganska riklig. Texten nedan ger endast några "smakprov" från litteraturen.

Kramarae (1981) beskriver skillnader mellan mäns och kvinnors lingvistiska beteende och menar att kvinnornas realitet inte kan uttryckas via språket på samma sätt som männens realitet. Hon ser språket som en reflektion av den sociala realiteten. Män och kvinnor uppfattar "fakta" på olika sätt, menar Karamarae. I datorkommunikation, t ex, skickar de i likartade situationer olika typer av meddelande till samma, anonyma mottagare.

Rationalitet associeras med männens verbala beteende, skriver Kramarae (1981), men kvinnornas tal är inte lika distinkt. Männens tal är rakt, trubbigt och målmedvetet medan kvinnornas tal anses ha krås och rysch, slängor och onödiga ord. Männens tal förväntas vara intellektuellt, kvinnornas tal förväntas vara socialt.

Enligt Tannen (1991) fokuserar kvinnor sin uppmärksamhet på metakommunikation (kommunikation om kommunikation) medan män prioriterar fakta. Män sammanfattar innehållet, medan kvinnor lägger märke till upplevelsernas essens. Kvinnor söker känslor bakom yttranden och vill identifiera vad som egentligen pågår i relationer. Män däremot söker bra ("seriösa") argument i stället för förståelse för de emotionella konsekvenserna. Tannen påstår att kvinnors och mäns verbala beteende är kulturellt betingat.

Lahoff (9) beskriver hur kvinnor tenderar att använda sådana adjektiv, slutkläm och intonation att deras tal antingen inte tas på allvar eller uppfattas mindre kraftfull. De använder frågor som är reserverande och sådana formuleringar som ger intryck av ofullständighet. Kvinnor lämnar sina satser öppna för andra att fylla på. Även i icke-verbal kommunikation, enligt Lahoff, utnyttjar kvinnor medgörlighet och tillfällighet som "put others at their ease and men on top".

Lyssnandet

Farrel (1975) beskriver hur mannen lyssnar i ett gruppsammanhang. Han lyssnar i början endast ett par satser, antar att han vet resten och börjar formulera sina egna "historier" (byggda på egna prestationer) som han sedan kan relatera sina kommentarer till. På detta sätt drar mannen uppmärksamheten på sig själv. Mannen är ovillig att lyssna, enligt Farrell, om han inte kan relatera det han lyssnar till sig själv. Detta "självlyssnande" (som Farrell kallar det) blir en integrerad del av mannens personlighet, även till den grad att han inte hör på kvinnor ens när dessa agerar på basis av maskulina värderingar. Kvinnor kan lyssna dåligt, menar Farrell, men skillnaden är att de relaterar mera sällan innehållet till sig själva. Män omstrukturerar budskapet i termer av sina egna mål medan kvinnor accepterar meddelandet som sådant och hör därmed mera av det, enligt Pearson (1985).

Enligt McGuinness (10) lägger män och kvinnor uppmärksamhet på olika saker; kvinnor ser människor, män ser objekt. West och Zimmerman (11) påpekar, på basis av sina studier, att männen kontrollerar samtalen, kvinnorna ställer frågor upp till 70% av tiden och männen också avbryter samtalen 96% av tiden. Detta gäller i gruppsammanhang.

Senare studier har visat att i dyadiska (två persons) relationer avbryter kvinnor och män varandra lika ofta, under 30 minuters samtal ca 21 gånger. Detta innebär att de knappast lyssnar alls på varandra.

Tannen beskriver hur pojkar lär sig konversation baserad på konkurrens och dominans, flickor lär sig konversation baserad på Kooperation och jämlikhet. Pojkar har ledare och regler. Flickorna ger tur till var och en och utser inte vinnare och förlorare. Pojkarna signalerar "vi är separata och olika" i sina leker medan flickorna signalerar "vi är nära och lika".

Män frågar för att få information. Kvinnor frågar för att underlätta själva konversationen (och för att "lätta upp" relationerna) Medan mannen vill markera sin position tar kvinnan reda på andras behov t ex genom småprat som ofta tolkas som tjat eller kvaller. Dess funktion är att skapa kontakt och kan jämföras t ex med det - för västerlänningarna - onödiga pratet som några österlänningar håller på med innan de kommer till skott.

Tannen (1990) påpekar att män och kvinnor uppfattar inte varandras "gåvor". Män erbjuder "en gåva av råd" medan kvinnan erbjuder "en gåva av förståelse". Men det motsatta könet betraktar inte "råd" eller "förståelse" som en gåva.

Askungekomplex igen

a) Strategiska mönster

Kramarae undrar om dessa kommunikatoriska skillnaderna mellan män och kvinnor är naturliga eller om det ligger en strategi bakom. Han tror att kvinnornas sätt att tala är manipulativt och strategiskt på att kvinnornas försök att kontrollera (ha makt) legitimeras inte socialt. Men hon tror också att det är strategiskt fördelaktigt för mannen att stämpla kvinnan som obegriplig och ologisk.

Dowling (1982) skonar inte kvinnor i sin analys. Hon menar att skitgöret är enormt tryggt för kvinnorna. I utbyte mot att de gör det kan de skoningslöst ta ut sin fordran till sista öret. Kvinnan gör sig outhärlig och den andra beroende av sig själv. För att behålla beroendet behövs det ibland väldiga akrobatkonster, skriver Dowling och påpekar att kvinnan utför sådana konster för att slippa leva autentiskt.

Tomatis (1991) går ännu längre och hävdar att den patriarkaliska strukturen är egentligen ingen struktur utan en illusion som underhålls av kvinnorna. Han menar bl.a. att den äkta maken blir aldrig mer än "äldsta sonen" till hustrun. Mannens högljudighet är bara ett eko av kvinnans röst. Han observerade hur kvinnorna, efter att ha passat upp och serverat männen (precis som barn passas upp), började berätta sina "historier" som avslöjade hur de odlade och planterade idéer i männens huvud. De fick sedan männen att presentera dessa idéer som sina. De lät männen dominera till synes för att på detta sätt få utöva sin egen dominans. Tomatis är övertygad om att det är kvinnan som definierar gränserna och spelreglerna i den "patriarkaliska strukturen"

Det manipulativa, strategiska kommunikationsmönstret (Askungekomplex) mellan män och kvinnor kan sammanfattas så att männen vill vara ensamma på pyramidens topp och är rädda för att någon annan kommer för nära. Kvinnorna vill vara i centrum av ett nät av relationer och är rädda för att de skulle hamna för långt på kanten.

Männen, i sin strävan uppåt sätter upp orealistiska mål och är rädda för att någon annan skulle nå deras mål. Kvinnorna sätter upp mål som är långt under deras kapacitet och är rädda för att de skulle uppfattas för kompetenta (eller inte tillräckligt kompetenta) jämfört med andra. Det stereotypiska tänkandet hindrar både män och kvinnor att se sitt eget bidrag för strategin.

Detta mönster avspeglas i relation till teknologin. Män vill skaffa teknologi för att förstärka sin autonomi och självständighet och för att markera sin separation från andra. Kvinnor undviker teknologin då de uppfattar att den är alienerande för relationerna.

Wajcman (1991) skriver att i vår kultur uppskattas (och belönas) det högt om man behärskar den senaste teknologin. Detta ger ett sken att man behärskar också "framtiden". Men denna är en mytologiserad status. Wajcman påpekar att behärskandet av andra teknologier ger inte samma status. Hon menar att det är ingen tillfällighet att senaste teknologin är ett "manligt" område. Själva definitionen av teknologin är maskulin, anser Wajcman. Med tanke på de stora investeringar som har gjorts på "framtiden" undrar Wilden (1987) "how long a time I must sit in the presence before the future comes in?" Man måste kanske kyssa gräsligt många grodor innan prinsen dyker upp.

Det är alltid användaren av instrumenten som skapar musiken. I kommunikationer är det mottagaren som skapar meningen och därmed också grunden för den fortsatta kommunikationen. Mottagaren och användaren avgör framtiden.

Askungekomplex är ett exempel på patologisk komplementäritet. När mönstret har blivit patologiskt är det mycket svårt att förhandla fram lösningar. Att försöka få bot på problemet via administrativa vägar är, i alla fall på kort sikt, frustrerande. Det är svårt att ändra "andra" då dessa andra egentligen inte är vissa personer utan själva mönstret eller strategin. En strategi kan endast mötas med en motstrategi.

b) Det stereotypiska tänkandet

Enligt Wilden (1987:120-21) existerar det flera stereotyper av män. Dessa manliga stereotyper innebär dock sällan dubbelbindningar och de flesta av dem är utvecklade av männen själva. Sådana stereotyper blir också lätt institutionaliserade (t ex i form av reklam), enligt Wilden. Farrel (1975:76) ger stöd till Wilden genom att referera till en studie enligt vilken majoriteten (75%) av män beskrev den ideala kvinnan i traditionella, stereotypiska termer medan kvinnor beskrev den ideala mannen i termer som inkluderade både kvinnliga och manliga egenskaper. Farrell förklarar att detta beror på att kvinnorna under en längre tid har ifrågasatt sina egna och männens roller medan männens emancipation har börjat senare och har varit långsammare.

Wilden menar att männens tänkande hindrar dem från att se vad kvinnornas emancipation handlar om. Män har en viss uppfattning om makt. De vill ha makt men för att få den måste andra underkastas. För männen betyder då kvinnans frigörelse att kvinnor blir som män, tar deras makt och underkastar männen. Därför måste männen kämpa emot kvinnornas frigörelse, förklarar Wilden. Farrel skriver att männen kämpar

emot bli genom strategisk tystnad. De tar inte upp saker som kvinnan har tagit initiativ till. Detta kallar Farrell "makten-att-inte-känna-igen".

Horney (1967) har dock visat att männens tankevärld har komponenter som inte förekommer, eller förekommer endast marginellt, i kvinnans värld. Hon nämner sådant som makt, kärlek, tidsuppfattning, effektivitet, prestige som betyder olika saker för kvinnor och män.

Hall (1966) påpekar också att kvinnorna utan vidare har accepterat den manliga tidsuppfattningen i organisationer fastän de känner att "någonting inte stämmer" och mår inte bra av det. Den teknologiska utvecklingen har byggts upp på den manliga tidsuppfattningen.

Hofstede's (12) studier utgår ifrån att den teknologiska diskursen hänger ihop med hur man kommunicerar. På uppdrag av IBM gjorde Hofstede studier i olika länder för att kartlägga deras kulturer. Han fann, bland annat, att den maskulina kulturen är mindre synkroniserad och har mera problem med könen än den feminina kulturen. Den senare brukar ha mera flytande roller mellan män och kvinnor. Enligt en annan studie (13), gjord av andra forskare, är skillnaden i massmedia användning mellan könen störst när könsrollerna är mycket traditionella. Detta gäller också när man jämför industri och service sektorn. Service sektorn har mera traditionella könsroller (14). Man kan dock inte utan vidare dra slutsatsen att likartad medieanvändning mellan könen betyder synkronisering mellan det kvinnliga och det manliga. Det kan handla om påtvingad anpassning.

Stereotypiskt manliga män och kvinnliga kvinnor har svårt att synkronisera sig kommunicatoriskt. Iches och Barnes (15) videofilmade interaktioner mellan stereotypiskt "manliga" män och stereotypiskt "kvinnliga" kvinnor. Deras slutsats är att sådana män och kvinnor hamnar ofta i konflikter i stället för interaktiv komplementaritet. De kommunicerar mindre med varandra och känner mindre ömsesidig attraktion än om den ena av dem visar mera androgyna egenskaper i sitt beteende.

Så länge det stereotypiska kommunikationsbeteendet fortsätter kan det teknologin bli integrering mellan det manliga och det kvinnliga i systemutveckling.

Det dualistiska tänkandet

Dualismen mellan det manliga och det kvinnliga förekommer på olika systemnivåer och är kanske en av de djupaste mytologier vi lever i. I litteraturen möter man ofta hoppet att teknologin - som Grottmannen eller Prinsen - skulle lösa denna dualism.

Dualism mellan producent och konsument

Forskningen har haft en vakthundsposition gentemot teknologin när det gäller kvinnornas position. På liknande sätt slår konsumentrörelsen vakt om konsumenternas intresse. Kvinnor associeras med konsumenter medan män associeras med producenter. Det kvinnliga skyddas återigen mot det manliga i stället för att synkronisera eller transcendera dem. Kvinnor prisas ofta för sin "användar kompetens". Men det är ett tecken på Askungekomplex att bära ansvaret för användning utan att kunna påverka själva konstruktionsarbetet.

Antagonism mellan producent och konsument förväntas minska i och med den teknologiska utvecklingen. Masuda (1980), t ex skriver om produktion och konsumtion som en kombinerad aktion i informationssamhället. Jonson (16) skriver om "joint wealth creation" där produktion och konsumtion integreras via nätverk. Han betonar att framgången i nätverken förutsätter Kooperation (en kvinnlig kvalitet) och inte bara konkurrens (en manlig kvalitet). Man kan då fråga sig hur t ex EDI kommer att påverka synkronisering av det kvinnliga och det manliga.

Teoretiskt kan man tänka sig att positionerna kan ändras i integrerade informationssystem. När data separeras från de processer och organisationer som har skapat dem, får användningen av data en mera strategisk betydelse. Användning, i stället för ägande eller produktion, blir då grunden för strategier. Då man kan använda systemets egna data antingen för eller mot systemet, blir det mindre attraktivt att producera data, som potentiellt kan användas mot producenten. Detta är så i synnerhet när användaren inte behöver bära kostnaderna för underhåll och lagring av data. Pendeln kan svänga strategiskt från produktion till konsumtion i detta fall.

Dualism mellan det privata och det offentliga

Liknande antagonism träffar man mellan det offentliga och det privata. Den offentliga sektorn anses representera kvinnor medan den privata sektorn anses vara mera "manlig".

Ovan nämnde jag hur kvinnorna, när telefonen introducerades, fick vara förmedlare mellan män men fick inte prata i radio, som representerade det offentliga. Männen skulle ta hand om den offentliga kommunikationen men kvinnorna kunde kommunicera privat. Kvinnorna skulle tala med "mannens mun", dvs påverka osynligt bakifrån. De skulle tala i församlingen men inte nödvändigtvis hemma.

Även i denna dualism förväntas teknologin komma till hjälp. Det talas om hur gränserna mellan mass och interindividuell kommunikation kommer att försvinna, tack vare den teknologiska utvecklingen. Hittills har det varit svårt att synkronisera kommunikatoriskt det offentliga och det privata med hjälp av teknologin.

Dualism mellan det analoga och det digitala

Wilden (1972) skriver att det kvinnliga associeras med det analoga och det manliga med det digitala. Kvinnorna ses sedan som analoga komponenter till det digitala. Han förklarar att det analoga är basen till det digitala men det digitala används för att effektivisera det analoga. Analog kommunikation är rik i mening men låg i precision. Wilden (1980) påpekar att mening och förståelse kommuniceras för det mesta analogt, men de analoga (kvinnlige) erfarenheterna accepteras inte i organisationer. De förblir "anonyma".

Några forskare (t ex Rantalaiho 1986) har påpekat hur kvinnor har svårt att verbalisera sin verklighet i samband med teknologiska förändringsprojekt. Denna svårighet tolkas ofta som ett "motstånd" mot sådana förändringar. Kvinnornas erfarenheter efterfrågas eller accepteras inte.

Bateson (1972) skriver att om det analoga inte stödjer det digitala, blir systemet hatiskt på att individen blir kontinuerligt överraskad (och förbannad) när hans egna program och policies fortsätter att plåga honom.

Dålig synkronisering mellan det analoga och det digitala skapar negativa emotioner som är tidskrävande att hantera. När kommunikationsmönstret och -strategierna utesluter synkronisering av komplementära system, blir systemet motproduktivt, oavsett hur modern teknologi man har. Öppenheten minskar och problem med användbarhet ökar.

Så länge dualismen och Askungekomplexet består, återstår också ett olösbart problem med icke-kommunikation. Icke-kommunikation (inklusive makten-att-inte-känna-igen) blir ett svar på situationer som hotar den gamla ego-strukturen. Nietzsche har sagt att om förståelsen gör slut på gamla beteendet vill man inte förstå.

Underkuvandet och maktkamp blir det enda svaret som verkar fungera i ett sådant läge. Men detta leder alltid till moraliska problem. Askungekomplex är en ond cirkel som håller sig själv liv så länge man inte medvetet tar avstånd ifrån det. Det reproducerar repetitivt "såpoperor". Sheehy (1977) påpekar, att vi upprepar dessa såpoperor varje gång med sådan intensitet som om de aldrig tidigare hade hänt. Teknologin utnyttjas som instrument i spelet.

Utvecklingen

a) Kvinnlig kommunikation blir accepterad

Tidigare, inte alltför länge sedan, begränsades kvinnornas kommunikation till hemmet och grannskapet. När kvinnorna nu tar allt fler officiella poster och deltar aktivt i samhällslivet blir deras kommunikation på egna villkor

allt viktigare att ta hänsyn till. Kvinnornas sätt att kommunicera har också blivit mera legitimt och uppfattas allt oftare som ett värdefullt och kraftfullt instrument i utformningen av värderingar och realitet. Systemutvecklingen har dock inte ännu beaktat detta.

Vad är då essensen i den kvinnliga kommunikationen? Bate (1988) sammanfattar ett antal studier som handlar om kvinnornas kommunikation. Hon konstaterar att den visar en stor variation men har vissa gemensamma karaktäristika. Alla dessa karaktäristika har sina för- och nackdelar.

- * *respekt för själva kommunikationsprocessen*
- * *medvetenhet om multipla perspektiv*
- * *strävan efter identifikation med andra (empati)*
- * *glädje och kreativitet*

Bate refererar till Smythe som har bevisat följande karaktäristika i den kvinnliga kommunikationen (kvinnor emellan):

- * *kvinnor visar mindre dominans och mera Kooperation och synergi när de kommunicerar med varandra*
- * *kvinnor är mindre reserverade och mera avslappnade när de träffar andra kvinnor än när män träffar män*
- * *kvinnor diskuterar mera personliga saker med varandra*
- * *kvinnor visar mera uppmärksamhet och stöd till varandra*

b) Rollerna blir ombytta

Det kvinnliga och det manliga är inte könsbundna egenskaper. Jantsch (1980) påstår att balanseringen mellan nyhet och konfirmation i informationsprocessing är någonting mycket grundläggande för livet som sådant. Problemen med denna balansering ledde - en gång i tiden - till sexualitet som erbjöd då den bästa balanseringsmöjligheten mellan komplementära komponenter, förklarar Jantsch. Hans tanke kan jämföras med tankar som några hjärnforskare har presenterat. Den ena (högra) hjärnhalvan skapar och den andra (vänster) konfirmerar (testar) vad som har skapats (Gazzaniga 1985).

Samma gäller i förhållandet mellan teknologi och kommunikation. Teknologin konfirmerar medan kommunikationen kontinuerligt transformerar budskapet. Utvecklingen, enligt Jantsch, tyder på att relationerna mellan det kvinnliga och det manliga kommer att förändras. Förhållandet teknologi/ mänskliga kommunikationer är också under förändring. Han skisserar tre olika utvecklingsansatser; den rationella (som vi håller på att lämna bakom oss), den mytologiska (som idag lever i) och den evolutionära (som är framför oss).

Jantsch (1975) förklarar att i den rationella ansatsen fungerar det kvinnliga som bakgrund och det manliga representerar det rörliga och det

föränderliga. Planering, t ex, är en maskulin aktivitet men fungerar endast så länge systemet är inte alltför komplext.

I den evolutionära ansatsen blir rollerna omvända; det kvinnliga representerar process och föränderlighet och det manliga stabilitet och slutenhet. I den rationella ansatsen betraktades kvinnan som jord och mannen som himmel. I den evolutionära ansatsen representerar det manliga det materiella och det kvinnliga det andliga.

Hur förhåller det sig då i den mytologiska ansatsen som vi, enligt Jantsch, lever idag? I sitt svar refererar Jantsch till Thom som anser att sexualitet idag är en sorts "sovande morfogenesis" eller som ett "djupt andetag" som fungerar som en förberedelse för nästa steg i utvecklingen. Han menar också att det maskulina tänkandet kommer att "stabiliseras" av det horisontella tänkandet som är mera kvinnligt.

Den teknologiska utvecklingen ger vissa signaler om att Jantsch kan ha rätt. Den går mot mera digitalisering. Resultaten blir paradoxala; ju mera digitalisering desto mera analogiska blir kommunikationerna (tekniskt sett).

Röstkommunikation ökar, lika så ökar bildernas betydelse i nätet. Men detta betyder inte utan vidare en bättre synkronisering mellan det kvinnliga och det manliga. Teknologin ger dock idag mera möjligheter till sådan synkronisering än någonsin tidigare. Om människan vill ta vara på dessa möjligheter beror på hennes medvetande och vilja.

Förslag till åtgärder

- Erbjud kvinnor möjligheter att "experimentera" med teknologin på sina egna villkor (men seriöst). Uppmuntra kvinnor att använda teknologin som ett medium att uttrycka sig själva. Idag fokuseras kvinnornas träning till operativa frågor i stället för skapande kommunikation.

Efterlys "kvinnlige" problemformuleringar och -lösningar i systemutvecklingen, så att de blir mera explicita. Belöna dock integrerade systemlösningar.

Sätt in i systemet att det komplementära kodningssystemet, kvinnligt eller manligt, tillfrågas alltid angående problemdefinitioner och systemlösningar innan de antas definitivt. Standardiserade kodningssystem skapar problem om systemutvecklaren och -användaren har olika kodningssystem

- Belöna användbarhet och kreativa/effektiva lösningar till användning av teknologin. Det finns inte brist på teknologiska lösningar. Användning har blivit ett problem

- Undervisa män i det kvinnliga språket. Spender (1980) påstår att männen ofta inte vet vad kvinnan talar om då de känner inte till de antaganden kvinnan bygger sina uttalanden på. Kvinnan, enligt Spender, förstår bättre män då kvinnan har varit tvungen att lära sig och till stor del att behärska det manliga språket för att överleva i arbetslivet. Belöna män som har lärt sig att förstå det kvinnliga språket
- Låt kvinnor utveckla system för andra kvinnor så länge männen inte kan förstå det kvinnliga språket. Informationssystem måste utformas med djup kunskap om hur användaren tar till sig information. Efter hand, när båda kan varandras språk, blir sådan "kvotering" överflödig.
- Utveckla lyssnandet som en kommunikationsfärdighet på alla nivåer i organisationen. I systemutveckling är det lika viktigt att veta varför och hur människan utsluter information som att vilken information de tar emot och på vilket sätt. Genom aktivt lyssnande läser man "mellan raderna" i det som inte sägs.
- Bygg upp en organisatorisk motstrategi mot Askungekomplexet och följ den sedan konsekvent. T ex belöna chefer eller andra medarbetare som har bidragit till att "minoriteter" i organisationer har uppmärksammats och kunnat avancera genom sina prestationer. Belöna sådana som har bidragit till att integrera det manliga och det kvinnliga. Skapa strategier och belöningsystem som gör det lönsamt att bidra till andras utveckling utan att det sker på bekostnad av någon annan
- Kommunicera om kommunikation (vilket är tabu i Askungekomplex) för att hitta en gemensam grund att utgå ifrån m a p det manliga och det kvinnliga
- inrätta nya jobb som t ex "telekommunikatör" som har som uppgift att integrera teknologin med människornas sätt att kommunicera. En sådan person arbetar för att förbättra kommunikationsekologin i organisationen, inklusive ekologin mellan det manliga och det kvinnliga.
- Instruktioner till båda könen hur de kan minimera risker för missförstånd i sin kommunikation med det motsatta könet. Marsnik (1993), t ex, föreslår att kvinnor skall hålla leendet i minimum då detta får män att tro att kvinnor håller med. Män, föreslår hon, bör lära sig att ha pauser och vänta i sin konversation. När mannen pratar i ett uppfattar kvinnan detta som dominans. Kvinnor tänker att de inte får uttrycka sin åsikt då män inte väntar på att de skulle göra det.

Referenser

- (1) Barbara A Gutek, Laurice Larwood: "Information Technology and Women in the USA", i *Davidsson and Cooper (eds) 1987:71-94*
- (2) Felicity Henwood: "Microelectronics and Women's Employment: An International Perspective", i *Davidsson and Cooper (eds) 1987:98-119*
- (3) Collins, referens i Pfeffer 1982
- (4) Barfool och Strickland, referens i Rice (red) 1984
- (5) Colin G. Armistad: "The Influence of Information Technology on Women in Service Industries; An European Perspective" i *Davisson and Cooper (eds) 1987:121-149*
- (6) Fiona Wilson: "Women, Office Technology and Equal Opportunities - The Role of Trade Unions" i *Davidsson and Cooper (eds) 1987: 243-254*
- (7) Reference in Vallee 1982
- (8) Stephen M. Bevan: "New Office Technology and the Changing Role of Secretaries" i *Davidsson and Cooper (eds) 1987:243-254*
- (9) Lahoff, referens i Wilden (1987)
- (10) McGuinness; referens i Wolvin och Coakley 1992:141
- (11) West och Zimmerman ; Referens i *Wolvin and Coakley 1992:301*
- (12) Hofstede; referens i William B. Gudykunst: "Culture and Development of Interpersonal Relationships" i *Communication Yearbook 12, 1988:315-354*
- (13) Kondolini och Uusitalo; referens i *Wiio and McCallister 1980*
- (14) Wiio and McCallister 1980
- (15) Ichres och Barnes 1978; referens i Borisoff and Merrill: *GenderIssues Listening*", i *Borisoff and Purdy (eds) 1991:70*
- (16) William R. Jonson Jr. : "Anything, Anytime, Anywhere; The Future of Networking, i *Leebaert (eds) 1991: 150-175*

Litteratur

- B.Bate (1988): *Communication and the Sexes*, Prospect Heights, Illinois, Waveland Press
- Joakim Ernst Berndt: *Die Idee des Hörens*", a paper presented in Conference and Congress "Mind and Nature" 21-27 May 1988, Hannover
- Harold Bostrom (1990): *Listening Behavior*, New York/London, The Guildforn press
- Deborah Borisoff and Michael Purdy (eds) 1991: *Listening in Everyday Life*, University of American Press
- Marilyn J. Davidsson and Cary. L. Cooper (eds) (1987): *Women and Information Technology*, John Wiley & Sons Ltd
- Collette Dowling (1982): *The Cinderella Complex - Women's Hidden Fear of Independence*", New York, Fontana
- Warren Farrel (1975): *The Liberated Man*, New York, Bentam Books Inc.
- Eric Fromm (1977): *Flykten från friheten*, Stockholm, Natur och Kultur
- Michael Gazzaniga: " The Social Brain " in *Psychology Today*, November 1985
- Edward T. Hall (1966): *The Hidden Dimension*, New York, Doubleday
- Karen Horney (1967): *Kvinnans psykologi*, Stockholm, Natur och kultur
- Erich Jantsch (1975): *Design for Evolution - Self-Organizing and Planning in the Life of Human Systems*, New York, George Brazille
- Erich Jantsch (1980): *The Self-Organizing Universe*, Pergamon Press
- Cheris Kramarae (1981): *Women and Men Speaking*, Rowley, Massachusetts, Newbury House Publishers Inc.
- Cheris Kramarae (ed) (1988): *Technology and Women's Voices*, New York and London, Routledge & Kegan Paul,
- Derek Leebaert (ed) 1991: *Technology 2001 - The Future of Computing and Communications*, The MIT Press
- Marshall McLuhan (1962): *The Gutenberg Galaxy*, University of Toronto Press
- Marshall McLuhan (1966): *Understanding Media*, New York, McGraw-Hill Book Company

Nadine Marsnik: "The Impact of Gender on Listening", paper presented on the Annual Convention of *International Listening Association*, Memphis, March 3, 1993

Ashley Montagu (1971): *Touching*, Columbia University Press

Jeffrey Pfeffer (1982): *Organization and Organization Theory*, USA, Pitman

Klara Pihlajamäki (1991): *Media Technology versus Communication Patterns in the Organizational Interface*, Doctoral Dissertation, University of Stockholm

Klara Pihlajamäki (1992): *Kommunikation och "Öppna system"*, Rapport, Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen

J.C. Pearson (1985): *Gender and Communication*, Dubuque, Iowa, William C. Brown

L.F. Rakow (1992): *Gender on the Line; Women, the Telephone and Community* Kit Champaign, University of Illinois Press

Liisa Rantalaiho (toim) 1986: *Toimistotyö, toimistotyöntekijät ja toimistoautomaatio*, University of Tampere, Finland

K.R. Scherer and P. Ekman (eds) (1984): *Approaches to Emotion*, Hillsdale NJ; Lawrence Earlbaum

K.R. Scherer, A.B. Summerfield and H.G. Wallbott (eds) 1986: *Experiencing Emoyion - A Cross-Cultural Study*, Canbridge University Press

Gail Sheehy (1977): *Passages*, Bantam Books

Dale Spender (1982): *Man Made Language* London, Routledge & Kegan Paul

Deborah Tannen (1991): *Det var inte så jag menade*, Stockholm, Mån Pocket

Alfred A. Tomatis (1991): *The Conscious Ear*, Station Hill Press

Sherry Turkley (1984): *The Second Self - Computer and the Human Spirit*, New York, Simon & Schuster

Judy Wajcman (1991): *Feminism Confronts Technology*, Allen & Unwin, Sydney

Jacques Vallee (1982): *The Network Revolution*, Berkeley AND/OR Press Inc

Osmo A. Wiio, Linda McCallister : *Sex and Communication Uncertainty: A Comparison of American and European Organizations*", A paper prepared for International Communication Association Convention in Acapulco, Mexico, May 1980

Anthony Wilden (1987): *Men, Women, War and Peace*, London and New York, Routledge and Kegan Paul

Andrew Wolvin and Carolyn Coakley (1992): *Listening*, Fourth Edition, Wm.C. Brown Publishers

J.Wonder and P. Donovan (1984): *Whole Brain Thinking: Working towards Both Sides of the Brain to Address Job Performance*", New York, William Morrow

J. Zimmerman (1981): *Technology and the Future of Women; Haven 't We Met Somewhere before?*", in *Women's Studies International Quarterly* 4(3):355-367